

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 5, Issue 4, December 2017, p. 658-670

Received	Reviewed	Published	Doi Number
29.11.2017	11.12.2017	25.12.2017	10.18298/ijlet.2386

**Grammatical Order and Irregularities of Possessive Phrases
in Turkey Turkish**

*Meriç GÜVEN*¹

ABSTRACT

Possessive phrases are word groups formed by connecting possessive suffix names to genitive suffix names. This relationship, both determinant and determinate, has a morphological impact on both names, unlike the Indian and European languages, such as English and French. Although possessive phrases have some structural and practical similarities and common characteristics with noun phrases, they differ by including "have, own and ownership" meaning and having a personal pronoun determinative. The possessive phrases form a configuration in the form of (name + genitive suffix) + (name + possessive suffix) and a symmetrical "linguistic information mechanism". In this regard, there are matched and parallel relations in possessive phrases depending on harmonic arrangement specifications of form and meaning components of the language. But sometimes these relations that should be identical by numbers and contents and compatible in terms of lingual indicators can be neglected and discrete spaces are created by making connections that are incompatible to grammar of the language. Situations like this not only terminate the balanced correlation between ontology and philology and block conceptualization; but also lead to form wrong structures in terms of syntactic and meaning perspectives. These structures are also conflict thinking process and fundamental rules of the logical thinking.

Key Words: Turkey turkish, possessive phrases, possessive order, irregularities of possessive.

**Türkiye Türkçesinde İyelik Gruplarının Dil Bilgisel Düzeni ve
İyelik Gruplarındaki Dil Bilgisel Aykırılıklar**²

ÖZET

İyelik grupları, iyelik eki almış isimlerin ilgi eki almış isimlere bağlanmasıyla oluşan söz öbekleridir. Belirleyen ve belirlenen ile gerçekleşen iyelik grupları, İngilizce ve Fransızca gibi Hint Avrupa dillerinden farklı olarak Türkçede her iki isim üzerinde biçim bilimsel bir etki yaratır. İsim tamlamaları ile kimi yapısal ve işlevsel benzerlikleri ve ortak özellikleri olan iyelik grupları "sahip olma, malik olma" anlamları ve tamlayan *birinci ve ikinci şahısların* şahıs zamiriyle oluşması bakımından isim tamlamalarından ayrılır. İyelik grupları (isim+ilgi eki) +(isim +iyelik eki) biçiminde bir konfigürasyon ve bakımlı dil bilgisel bir düzenek" oluşturur; bu bakımdan iyelik gruplarında dilin, biçim ve anlam öğelerini bağdaştırıp düzenli ve uyumlu bir biçimde dizileme özelliğine bağlı olarak birbirine koşut, birbiriyle eşlenik bağantılar bulunur. Bununla birlikte sayı ve içerik yönünden denk, dilsel göstergeler bakımından uygun olması gereken bu bağantılar kimi zaman ihmal edilir ve dilin gramerine aykırı bağdaştırma ve birleştirmeler yapılır; böylece söz ve ibareler arasında ayrıklık yaratılır. Varlık ile dil arasındaki dengeli ilişkiyi (korelasyonu) bozan ve kavramlaştırmayı engelleyen bu durum, sentaktik yönden ve anlam yönünden yanlışlara yol açar. Düşüncenin işleyişine ters düşen, mantığın temel ilkelerine aykırı olan yapıların ortaya çıkmasına sebep olur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, iyelik grupları, iyelik düzeni, iyelik aykırılıkları.

¹ Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, meric.guven@usak.edu.tr

² Bu çalışma, 19-22 Aralık 2012'de Denizli-Pamukkale Üniversitesi'nde Düzenlenen "V. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilen ve yeniden oluşturulan "makale" biçimindedir.

1. Giriş

Kelime grupları, en az iki kelimedenden oluşan ve aralarında biçimsel ve mantıksal ilişkiler bulunan dil birlikleridir. Cümle içerisinde tek bir öge gibi kullanılan ve tek bir kelime gibi işlem gören kelime grupları, genellikle grubun sonunda bulunan dil bilgisel bağımlı ve bağımsız biçimbirimine göre oluşturulur ve o biçimbirimlere göre adlandırılır. Türkçede bu şekilde oluş(turul)muş, tanımlaması ve tasnifi yapılmış çok sayıda kelime grubu vardır. Bu kelime grupları arasında ismin manasının iyelik sistemi içinde ve başka bir isimle tamamlanmasıyla oluşan (“iyelik öbekleri: a. ad takımı, b. adıl takımı (Şimşek 1987: 322-346) (Atabay 1983: 54; ismi birleşmeler(Mehmedoğlu 2006:96) iyelik grupları “possessive phrases”, oluşturdukları öbeklerin niteliği ve niceliği bakımından dilde yaygın olarak kullanılan kapsamı en geniş ve içlemi en zengin dil birliklerindedir. Grubu oluşturan esas *kurucu* öge, ismin karşıladığı varlığın bir şahsa veya varlığa ait olduğunu ifade eden iyelik ekleridir (Ergin 2002: 224). İyelik ekleri, iyelik grupları ile isim tamlamaları arasındaki ayrımı gösteren ve ismin karşıladığı varlığı bir şahsa(kişi/varlık) “sahip, iye, malik” anlamlarıyla ve konuşan, dinleyen adı geçen şahıslarıyla bağlayan; böylece varlıkla sahibi ve maliki arasında münasebeti kuran eklerdir. Geniş bir kullanımı olan iyelik eklerinin kökeni tartışmalıdır. Şçerbak, eklerin isim bildirme (predikat)belirtilerinden, bu bildirme belirtilerinin ise şahıs-şahıs ve işaret zamirlerinin işlevlerinden geldiğini ve teklik 1. ve 2. şahıs ile bazı çokluk iyelik şekillerinin şahıs zamirlerinin zayıflamış biçimi olduklarını ileri sürer (Serebrennikov, Gadjieva 2011:93). Serebrennikov, ise Şçerbak’ın görüşlerine karşı çıkar ve Türk yazı dillerindeki iyelik eklerinin, mekan belirticilerinin(indicateur) ilk rolünü yerine getiren bazı sözlerden gelmiş ve iyelik -mekan ilişkilerinin yeniden anlamlandırılması sonucunda (daha yakında olan için “benim olan” daha uzakta olan için “benim olmayan” ; “atım” “bana en yakın olan at” gibi) doğmuş olabileceğini söyler (Serebrennikov, Gadjieva 2011:94).

Zengin bir içeriğe sahip “İye” kelimesi *bazı ses değişiklikleri ile birlikte*, Eski Türkçeden itibaren “bey, sahip” (iä : bey, sahip:alt.Gr.309; iä :sahip:U.I 2, 10;TT.VII .8= igä; idi sahip USP:271.bey; igä :bey, sahip:alt.Gr.3310; Caferoğlu 1993: 58-60)” karşılığında dil bilgisel işlevli bağımlı ve bağımsız birim veya birime ad olarak kullanıldığı gibi çok anlamlılık ve işlevlilik kazanarak Çağdaş Türk dillerinin bir kısmında (“Başkurt: iyä; Tatar: iyä; Özbek: egä; Uygur: egä; Türkmen: egä)” bağımsız bir biçim birim olarak *özne karşılığında* cümle ögesi göreviyle kullanılır olmuştur (Mehmedoğlu 2006:96). Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinde kullanılan iyelik ekleri, sahiplik-aitlik işlevi yanında kimi zaman belirtme işlevi de üstlenmiştir (Grönbech 1995: 84; Karahan 2004: 1618; Başdaş 2009: 624, 635). Özellikle üçüncü tekil kişi iyelik ekinin belirtme işlevli kullanımı fazladır. İyelik eki işlevini gerçekleştirirken anlam bilimi kategorisi olarak konuşucunun bakış açısını ve görüşünü yansıtan kimi kiplik anlamları ile ortaya çıkar. Bu kiplik anlamlar, iyelik ekli belirsizlik zamirlerinde olanak, gerçeklik, zorunluluk gibi belkili (problematik) ve zorunlu (apodiktik) yargılar halinde kendini gösterir (Yazıcı 2015: 51).

2. Yöntem

Betimleyici yöntemin kullanıldığı çalışmada, iyelik gruplarının Türkçedeki yansımaları tespit edilmiş; elde edilen verilerden yararlanılarak iyelik gruplarının kuruluş şeması ve dil bilgisel düzeneği ortaya çıkarılmıştır. Çalışma ile isim tamlamaları ile iyelik grupları arasındaki fark gösterilmiş; şahıs kadrosundan hareketle isim tamlamaları ve iyelik grupları arasında nicel ve nesnel değerlendirmeler yapılmıştır. Örneklemelerden yararlanılarak Türkçenin dil bilgisel düzeneğine aykırı olan kullanımlar örneklendirilmiş; örnek cümleler üzerinde yapılan değerlendirmeler ve tashihlerle iyelik gruplarının doğru kullanımları ortaya konmuştur.

3. Bulgular

İye'nin kelime olarak anlamı ve görev halkası dilin gelişim süreci içerisinde genişlemiştir. Bununla birlikte, dilde esas olan onun yakıştırma yoluyla kazandığı anlamları değil, dil içerisindeki kullanılışlarıyla kazandığı işlevsel ve bağıntısal yönü olmuştur. İyelik grupları ve isim tamlamaları yapmaya yarayan iyelik eklerinin işlevsel boyutuna bağlı olarak Türkçedeki ilk sistemi:

Teklik	Çokluk
1. şahıs -m, -ım	-bız, -biz, -ibız, -ibiz
2. şahıs -ı, -ın, -in	-ınız, -iniz, -inınız, -ininiz
	-ğız, -giz, ıgız, igiz
3. şahıs -ı, -i, -sı, -si	-ı, -i, -sı, -si

biçimindedir (Serebrnikov, Gadjeva 2011: 90). Ekler gelişimini, ilk sistemdeki yapısına uygun bir biçimde sürdürmüş ve zaman içerisinde bağlamsal ve birleşimsel değişikliklere (combinatory variation) uğrayarak Bugünkü Türkiye Türkçesinde:

Teklik	Çokluk
1. şahıs -m, -ım ⁴	-mız ⁴ , -ımız ⁴
2. şahıs -n, -ın ⁴	-nız ⁴ , -ınız ⁴
3. şahıs -ı ⁴ , -sı ⁴	-ları ²

biçimine dönüşmüştür. Bugün iyelik gruplarının ve isim tamlamalarının "isim+iyelik" (tamlanan) kısmı, asıl isme ve/veya isim gibi kullanılan görevli isme, bu eklerden birisi getirilerek yapılır.

"Benim sevdiğim" "senin tanıdığın" "onun kazancı" gibi.

4. Yorum ve Değerlendirme

Hem iyelik grupları hem isim tamlamaları, aynı eklerle yapılan dil bilgisel açıdan benzerlikleri olan, kuruluşları ortak kelime gruplarıdır. Bununla birlikte, karşılıklı bağımlılıkları yönünden birbirlerinden ayrılır ve birbirlerine göre farklılık gösterirler. İyelik eklerinin İsim kategorisinden kelimelere gelerek onları iyelik sistemi içinde ilgi eki almış isim kategorisinden *başka* kelimelere bağlamaları ile oluşan iyelik grupları, bir varlığın başka bir varlığa ait olduğu ifade edilmek istendiğinde isim tamlaması, bir varlığın bir kişiye ait olduğu, bir varlığın sahibinin bir kişi (birey-fert-kimse) olduğu ifade edilmek istendiğinde iyelik grubu adını alır. İyelik grupları temsil ve işaret isimleri (zamirler) ile, isim tamlamaları asıl isimlerle kurulur. Kuruluş ve yapı bakımından bir birine benzeyen ve (isim+ilgi)+(isim+iyelik) biçiminde oluşan iyelik grupları ile isim tamlamaları arasındaki temel ayrımı ise varlıkları karşılayan, temsil ve işaret eden şahıslar ve bu şahısların varlıklarla ilişkisi sırasında dile kazandırdığı dil içi bağıntı, bağlam ve durum anlamları oluşturur.

Türkçedeki isim tamlamaları iki ismin arasında ilgi ve münasebetin kurulması, iki ismin birbirine bağlanması ve iki ismin arasında iyelik, nispet ve ihtisasin sağlanması ile oluşan Arapçadaki “izafet terkipleri”ne benzetilir veya öyle kabul edilirse, *kategorik ve tasnifi olarak* mülkiyet ifade eden ve sahiplik bildiren iyelik grupları da İngilizcedeki “possesive phrases”ler olarak kabul edilebilir. İyelik gruplarında birinci ve ikinci şahıslar (konuşan ve dinleyen), temsil ettikleri ve karşıladıkları şahıslarla sınırlı yapısal ve anlamsal; üçüncü şahıslar (adı geçen) sınırsız yapısal ve anlamsal ilişki kurarlar. Bu husus iyelik grupları ile isim tamlamaları arasındaki *temel* farkı oluşturur. Dilde 3. şahsa karşılık gelen O’nun “adı geçen-sözü edilenin”, anlam evreninin sonsuz ve sınırsız olması 3. şahıs ile karşılanacak varlıkların hem kendilerinin hem de birbiri ile kurdukları ilişkilerin sonsuz ve sınırsız olmasını doğurur. İyelik grupları ve isim tamlamaları:

tamlanan kısımlarının asıl isimlerden “*mimarilerin ilâhisi*” “*bizim köyümüz*”

isimleşmiş fiillerden (fiilimsi) “(onun) *sevdiğ(k)*”i yapılmaları

ve (İsim+ilgi)+(isim+iyelik) biçimindeki bir düzenekte kullanılmaları;

ayrıca cümle veya **cümlemsilerde** *özne dışında bir öge olarak yükleme bağlanırken* hal eklerini almaları “(senin) *yanına geliyorum.*”

ve her iki grubunda tamlanan kısımlarına *mutlaka* iyelik ek(ler)inin getirilmesi bakımından benzerlik ve ortaklık taşırlar.

Bununla birlikte iyelik gruplarında; 1. sıradaki isimler her zaman ilgi eki alır ve ilgi ekli yazılırken, isim tamlamalarında *belirtme veya vasıflandırmaya* (Gemalmaz 1996: 165) *bağlı* olarak 1. sıradaki isimler ilgi eki alsa bile bazı zaman ilgi ekli, bazı zaman ilgi eksiz (evin kapısı// evØ kapısı) olarak yazılırlar. Bunun yanında iyelikler arasında vazgeçilemez iyelik ve vazgeçilebilir iyelik olarak bir ögenin değerinin öteki ögenin varlığıyla ortaya çıktığı ikili bağlantılar bulunur. Buna göre sahip olan ile sahip olunan arasında temel olmayan ya da geçici olan iyelik vazgeçilebilir iyelik (alienable possession) “*senin çantan, bizim evimiz* gibi; sahip olan ile sahip olunan arasında zorunlu ya da sürekli olan iyelik ise (inalienable possession) vazgeçilemez iyelik olarak “*çocuğun eli, Ø babam*” adlandırılır. Türkçe’de vazgeçilebilir iyelik yapılarında iyelik eki düşürülebilir, silinebilir ya da kullanılmayabilir, böylelikle “*senin çanta, bizim ev*” örneklerinde olduğu gibi iyelik yazıda gösterilmeyebilir (İmer 2011: 258).

Aynı şekilde iyelik gruplarında tamlanan göreviyle kullanılan isimler, tamlayan konumundaki ismin durumuna bağlı olarak birinci, ikinci, üçüncü kişi iyelik eklerinden uygun olan herhangi bir eki *alomorflu* /-im, /-in/, /-i/'yi alıp o ekle çekimlenirken isim tamlamalarında tamlanan göreviyle kullanılan isimler sadece üçüncü kişi iyelik eki *alomorflu* /-i/ 'yi alır ve onunla çekimlenirler. İsim tamlamalarında tamlayanın, isim değerinde bir ad olmasına karşılık iyelik gruplarındaki tamlayanın zamir görevini üstlenmiş bir ad alması ise bu iki kelime grubu arasındaki diğer önemli farkı yaratır (Üstünova 2005: 423). İyelik grupları ile isim tamlamaları arasındaki bir başka fark da iyelik gruplarının 1. ve 2. şahıslarının dönüşüm gerçekleştirme ve dönüşümlü yapılar kurma yatkınlığıdır. Zellig Harris'in "Dönüşümsel Dil Bilgisi"nde dokuz dönüşüm arasında gösterdiği "iyelik dönüşüm"ü "Çok arkadaşım var.", "arkadaşlarım.", "Ø arkadaşım çok." ile dilin eş düzey yapılarla oluşan ve belli dizilimleri olan yüzeysel dili aşma çabası gerçekleşir, dilsel yetisi ve gücü ortaya çıkar.

Bütün bu ayırıcı özellik ve tanımlayıcı belirteçlere rağmen aralarındaki korelasyon "bağıntı" ve modülasyon "anlam geçkisi" dolayısıyla 3. şahıs iyelik grupları ile isim tamlamalarını *kesin olarak* ayırmak ve ayırmak her zaman mümkün olmaz. İyelik grupları ve isim tamlamaları bir biri ile ve isim tamlamaları kendisi içinde "kıyas, istinsah ve istislah" biçiminde bir değerlendirmeye tabi tutulup karşılaştırılırken, şahıs kadrosu ve isimlerin teklik çokluk halleri göz önünde bulundurulur ve bu sayede örtük-sezgisel dilde kalan ve derin yapıda görülebilen eksilteli yapıları ortaya çıkarılmış ve gösterilmiş olur. Söz gelimi,

"Antep'in hamamı"

kelime grubu, belirtili isim tamlaması biçiminde bir tamlama olmakla birlikte, anlam yönünden *bazı* belirsizlikler taşır. Bu belirsizlikler, örtük-sezgisel dildeki eksilteli biçimlerin (hazif üslubu) "Ø" yüzey yapıya çıkarılması ve grubun yeniden yazılması (zikir üslubu) ile giderilebilir.

Antep'in Ø(Osmanlılardan kalma on dört kurnalık) hamamı" gibi.

İyelik grupları, (isim+ilgi) kısmının zamirlerden oluşması, sahip olma, malik olma ve mülkiyetinde bulunma anlamlarını taşıması ve bazı şahıslarının *limitli* olması bakımından kapsamı ve içlemi sınırlandırılmış dil birlikleridir. Buna göre iki ögeli iyelik gruplarında:

teklik 1. ve 2. şahıs(kişi)'larda (isim+ilgi) kısmı " ± 1 , en az-en fazla 1" ve (isim+iye) kısmı " ± 1 , en az-en fazla 1" ;

çokluk 1. ve 2. şahıs(kişi)'larda (isim+ilgi) kısmı ""en az-en fazla $\pm \infty$, sonsuz-sınırsız" ve (isim+iye) kısmı " ± 1 , en az-en fazla 1" iken,

isim tamlamalarında teklik-çokluk 1. ve 2. şahıs(kişi)'larda, hem (isim+ilgi) kısmı hem (isim+iye) kısmı boştur {} ve isim tamlamalarının 1. ve 2. Teklik ve çokluk şahsa göre ikili sistemi yoktur.

"Kendi dönüşlülük zamiri ile oluşmuş grup dahil" üç ögeli sistem iyelik gruplarında:

teklik 3. şahıs(kişi)'larda (isim+ilgi) kısmı *değişken olmak üzere* " ± 1 , en az-en fazla 1" ve (isim+iye) kısmı " ± 1 , en az-en fazla 1";

çokluk 3. şahıs(kişi)'larda (isim+ilgi) kısmı“± ∞, sonsuz-sınırsız” ve (isim+iye) kısmı “± ∞, sonsuz-sınırsız”dır.

Teklik ve çokluk 3. şahıslarda ise isim tamlamalarının şahıs kadrosu ile iyelik gruplarının şahıs kadrosu “kişi” şahsında aynı, “varlık” şahsında farklıdır. Buna göre hem iyelik grupları hem isim tamlamaları aynı şahıs kadrosu “kişi” ile grup oluşturabilirlerken, isim tamlamaları ayrıca “varlık” şahıs kadrosu ile de grup oluşturabilir.

“Onun ayağı-Ali'nin ayağı” ve “masanın ayağı” gibi.

İyelik Grubu Biçim-Durum Tablosu

Şahıs Kadrosu [kişi(fert-birey) // varlık(nesne)]	İyelik Grubu Possessive Adjectives	İsim Tamlaması (Terkîb-i İzâfi) <i>izâfet-i lâmiye</i> <i>izâfet-i beyâniye</i>	Kelime grupları	(Aldığı Nesnel Değere Göre) İyelik Grubunun Kapsamı
1. teklik şahıs(kişi)	+	-	benim kalemim	şahıs sınırlı ±1 varlık sınırlı ±1
2. teklik şahıs(kişi)	+	-	senin kalemin	şahıs sınırlı ±1 varlık sınırlı ±1
3. teklik şahıs (kişi) (iyelik grubu)	+		onun kalemi	şahıs sınırlı ±1 varlık sınırlı ±1
3. teklik şahıs (kişi)//varlık (isim tamlaması)	+ // -	+	Ahmet'in kalemi şehrin insanı onun kalemi	(şahıs ve varlık değişken olmak üzere) şahıs sınırlı ±1 varlık sınırlı ±1
1. çokluk şahıs(kişi)	+	-	bizim kalemimiz	şahıs sınırsız ± ∞ varlık sınırlı ±1
2. çokluk şahıs(kişi)	+	-	sizin kaleminiz	şahıs sınırsız ± ∞ varlık sınırlı ±1
3. çokluk şahıs (kişi) (iyelik grubu)	+	+	onların kalemleri	şahıs sınırsız ± ∞ varlık sınırsız ± ∞
3. çokluk şahıs (kişi)//varlık (isim tamlaması)	+ // -	+	Ahmetlerin kalemleri şehirlere insanları onların kalemleri	şahıs sınırsız ± ∞ varlık sınırsız ± ∞

4.1. İyelik Gruplarının Dil Bilgisel Düzeni

Karmaşık dilsel yapıların kolay ve ölçünlü bir biçimde tanımlanması ve çözümlenmesi için dil göstergesinin sistematik bir düzeninin olması ve biçimsel (formal) bir gösterim ortaya koyması gerekir. Türkçedeki iyelik düzenli dil birlikleri (iyelik grupları), bu gösterimi ortaya koyacak biçimsel özellik taşırlar. Bu bağlamda iyelik gruplarının son derece kurallı ve sağlam bir dil bilgisel düzeneği ve bu düzeneği işleten matematiksel (ölçü temeline dayanarak niceliklerini inceleyen) bir sistemi vardır. İyelik grupları *da isim tamlamaları gibi* dilsel değerlerini, bu düzenek içerisindeki kullanımları ile kazanırlar. Bu düzenek iyelik grupları için,

1. “iki ögeli”li sistemde:

(isim+ilgi) + (isim+iye) biçiminde,
a b
(isim+ilgi)= a ben+im
ve
(isim+iye)=b ev+im
ise

öğeleri arasında $(Ben+im)+(Ev+im)$ “ $a \approx b$ ” biçiminde bir uygunluk ve uyumluluk sağlar.

2. “üç ögeli”li sistemde “kendi” dönüşlülük zamiri için

{ [(İsim+ilgi) +(isim+iye) + ilgi] } + (isim+iye) biçiminde
a b(b₁) c
b(b₂)
(İsim+ilgi)= a o+nun
(isim+iye) = b(b₁) kendi+si
(isim+iye)+ilgi=b(b₂) kendi+si+nin
ve

(isim+iye)=c ev+i → ise

o+nun kendi+si “ $a \approx b(b_1)$ ”

o+nun ev+i “ $a \approx c$ ”

(onun)Kendi+si+nin ev+i “ $b(b_2) \approx c$ ”

o+nun kendi+si+nin ev+i “ $a \approx b \approx c$ ”

öğeleri arasında

{[(o+nun)+(kendi+si)]+nin} {(ev+i)}

[$a \approx b(b_1); b(b_2) \approx c; a \approx c$] \approx [$a \approx b(b_{1,2}) \approx c$]

biçiminde bir uyumluluk ilişkisi kurar. Bu ilişkide “O” ve “Kendi” ismi, iyelik grubu kurduktan sonra “O+nun kendi+si” ona eklenen ilgi “nin” eki, “Onun kendisi” ismini, “ev” ismine bağlar.

Aynı kelime grubundaki dil birliklerinin, *cebirsal ifadelerin taraf tarafa toplanmasında olduğu gibi*, tekrar eden unsurlarının bir defa, tekrar etmeyen unsurlarının her defa yazılıp toplanması ya da tekrar eden unsurlarının silinmesiyle “üç ögeli iyelik grupları”nın doğru biçimde oluşturulup oluşturulmadıkları

görülebilir. Zamiri düşürerek sahiplik karşılığındaki boş ulama izin veren bu dil bilgisel özellik Türkçede, ayrık nitelikli ögelerin sadeleştirilmesini, karşılıklı bağımlılıklar açısından olanaklı kılar.

o+nun *kendi+si*

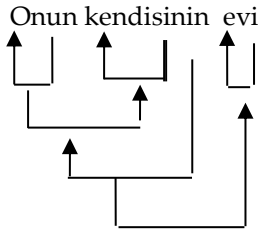
o+nun **ev+i**

kendi+si+nin *ev+i*

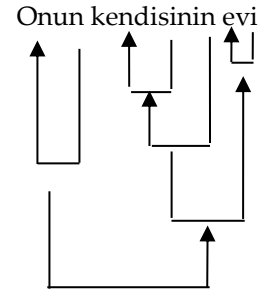
+

o+nun kendi+si+nin ev+i

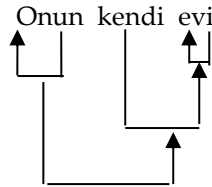
Bu dil birliklerinin (ve örnekte iyelik grubunun) doğru bir birleşme gerçekleştirip gerçekleştirmediği ise bütün dilsel birimlerin kullanıldığı ve işaretlendiği doğru model oluşturan *genel geçer* “**Hesaplamalı Düşünme (Computational Thinking)**”ye dayalı bir çözümleme yöntemi ile sınanabilir.

(1) doğru birleşme

(2) yanlış birleşme

(3) yanlış birleşme

4.2. İyelik gruplarındaki dil bilgisel aykırılıklar

Türkçede iyelik, şahıslar halinde karşıladığı, temsil ve işaret ettiği varlıkla nitel ve nicel olarak *mutlak* bir uyum ve uygunluk içinde olmalıdır. Sahip olan, malik olan şahıs kimse, onun sahibi, maliki ve ilişki kurduğu varlık da odur. Varlık ona aittir ve onunla ilgilidir. Şahısla varlık aynı anlam alanında ve aynı anlam halkasında buluşur. Şahsın ve varlığın koşut olmaması anlamda aykırılık yaratır. Dil bilgisel düzeninin dikkate alınmadığı ve biçim-anlam uyum ve uygunluğunun ihmal edildiği durumlarda, dilsel olgular ve olaylar tam olarak izah edilemez; dile ait kullanımlar ya yanlış olur veya dilsel olgu ve olaylar tam ve doğru olarak açıklanamaz. Türkçede, eklerden başlayarak cümleye kadar her bir seviyedeki dil birliğinde karışıklığa ve “çelişkiye” yol açan “biçim-anlam ilişkisinin gözetilmemesi” İyelik gruplarının kullanılması ve anlamlandırılmasında da ortaya çıkmakta bu da zihni anlamda aporia “çıkılmaz” yaratmaktadır.

İyelik gruplarında en çok ve en sık yapılan yanlış, grubu oluşturan unsurlar arasındaki kemiyet ve keyfiyet uyumsuzluğu ve uygunsuzluğudur. Eskiden “siyak ü sibak” olarak adlandırılan bu durum söz-kelam, söz-meram, söz-maksat denkleğinin kurulamamasından kaynaklandığı gibi tutarsızlık olarak da adlandırabileceğimiz olgusal çelişiklik, koşutsuzluk, eksiklik, girişiklik; biçimsel uyarısızlık ve aykırılıktan da kaynaklanmaktadır (Başkan 2006:123). Hemen her konuda ve hatta seviyedeki yazıda rastlanılabilen bu durum, iyelik grubunun geçtiği edebi ve bilimsel cümlelerde içeriğın zenginliğı ve derinliğı nispetinde bir ayırıklık ve anlaşılmaızlık yaratmaktadır.

4.2.1. “İki Ögeli “İyelik Grupları”ndaki Dil Bilgisel Aykırılık Örnekleri

Örnek 1.

“Mesleğinizde belli bir seviyeye gelebilmek kadar geldiğiniz seviyeyi korumak da önemlidir.”

Cümlesi içeriğın biçimi(söz dizimsel yapılar) ve içeriğın tözü (anlamsal yapılar) olarak iki yönlü bir inceleme ile değerlendirildiğinde, bunun özne ve yüklemde meydan gelen bir cümle olduğı özne ögesinin ise :

“(isim+ilgi) Ø=eksiz” ve “(isim +iyelik)”ten meydana gelen bir iyelik grubu; iyelik grubunun (isim+ilgi) kısmının ise Ø olduğı ve çokluk II. şahsa göre çekimlendiğı görülür. Mesleğe sahip o meslekte belli bir yere gelecek olan “siz” zamiri karşılığında öznedir. O halde iyelik grubunda şahıslarla temsil edilen her bir ismin bu şahıslarla uyumlu olacak ve uygun kullanılacak bir eşlenikte olması ve cümlede bu eşlenikliğe uygun biçimde düzenlenmesi gerekir.

“Mesleğinizde belli bir seviyeye gelebilmeniz kadar geldiğiniz seviyeyi korumanız da önemlidir”

Örnek 2.

“Sonra kalbin bütün meselelerini bizzat kendisinden daha iyi halledecek bir kuvvet olmadığını eskiden beri çok iyi biliyordu.”

Cümlesinde “kalbin bütün meseleleri” isim tamlamasında kavramlar, mantık kurallarına göre düzenlenmemiştir. Söz ve ibareler arasında olgusal çelişiklik ve koşutsuzluktan kaynaklanan bir tutarsızlık vardır. Cümledeki “kalbin” sözü bu biçimi ile kalırsa herhangi bir kimseye ait herhangi bir kalp olduğı anlaşılır. Halbuki Cümlede “kendisi” ile kastedilen 3. Şahıs “O’dur. Kalp ona aittir. Meseleler, “kendisinin kalbi” ile alakalıdır. O meseleleri halledecek olan da kendisidir. O halde meselelerin kendisinin kalbine ait olduğunu ve bu meseleleri halledecek olanın da bizzat kendisi olduğunu söylemesi gerekir. Bu durumda, cümlede eksik kalan ve tutarsızlığa sebep olan “kalbin” sözü “ndeki ek ve o ekin bağlanacağı dil birliğı yazılarak doğru bir birleşme yapılması gerekir. “Sonra Ø kalbinin bütün meselelerini bizzat kendisinden daha iyi halledecek bir kuvvet olmadığını eskiden beri çok iyi biliyordu.” gibi.

Örnek 3.

“Serebral Palsili çocuğu olan ebeveynler, çocuğun davranışlarını kontrol etme ve ona bazı davranışları öğretme konusunda bilgiye, çocuğun öğretmeni ya da terapisti ile konuşmaya, kendisine zaman ayırma konusunda desteğe ve çocuklarının uygun bakım alabilecekleri güzel bir yuvaya gereksinim duymakta ve SP’li çocukları için Ashley Tedavisini onaylamaktadır.”

Cümlesinde de iyelik grubunu oluşturan ögeler arasında bir uyumsuzluk ve uygunsuzluk vardır. İyelik gruplarında gurubu oluşturan ögeler arasında ön veya art gönderimsel ilişki kurulamamaktadır. İyelik guruplarının doğru oluşturulması için art gönderimsel ilişkinin kurulması ve daha önce adı geçen veya sözü edilen varlık veya kavramdan hareketle ögeler arasında doğru bağdaştırma yapılması gerekir. Serebral Palsili çocuğu olan ebeveynler, bu çocuğun sahibi ve maliki iseler devam eden yapıda bu çocuğun onlara ait olduğunu gösteren iz ve işaretin, söz ve ibarenin bulunması gerekir. (isim+ilgi)+(isim+iyelik) biçiminde oluşmuş “çocuğun öğretmeni ya da terapisti” iyelik grubu kendi başına doğru olmakla birlikte öncesindeki dil birliği ile düşünüldüğünde cümlede bir belirsizlik, bir müphemlik ve muğlaklık olduğu görülür. Sözüün açığa kavuşması ve “meramın maksada muvafık düşmesi” için bu belirsizlikten kurtarılması ve “Ø çocuklarının öğretmeni ya da terapisti”biçiminde yeniden düzenlenmesi ve cümlenin:

“Ø (onlar) çocuklarının öğretmeni ya da öğretmenleri ve terapisti ya da terapistleri ile konuşmaya gereksinim duymakta..... Ashley Tedavisini onaylamaktadır.” biçiminde olması gerekirdi.

4.2.2. “Kendi” zamiri ile kurulmuş “Üç ögeli” “İyelik Grupları”ndaki Dil Bilgisel Aykırılık Örnekleri

Oğuzca unsur olan kendi’nin kökeni belli değildir. Morfolojisi ve etimolojisi ile ilgili E. Ubryatova kend “kendi”+i iyelik eki; Kononov ken “kendi”+di 3. şahıs iyelik eki; Besim Atalay kendi< kend~kens “nefes”+i “3. şahıs iyelik eki Ali U. Elöve kön halis, öz olmak+dik sıfat fiil eki”, köndük>kendik> (Gökdağ 2011: 13). “Kendi” tek başına “asıl, öz, nefes, derun, bizzat, bahusus,” anlamlarında kullanılan isim; iyelik eki almış biçimi ile asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli şahıs ifadesi taşıyan bir dönüşlülük zamiridir. Dönüşlülük Arapça, Farsça, Almanca, Fransızca, İngilizce gibi dillerde fonksiyonel olarak ve işlevsel boyutuyla öne çıkarken Türkçede anlam boyutuyla belirginleşir. “Kendi geldi, kendi eli” kullanımlarında “kendi” isimdir. “Kendi”nin zamir olarak kullanılması için iyelik eki alması gerekir. “Kendim geldim, kendisinin eli” örneklerinde “kendi” iyelik eki aldığı için zamiridir.

Kendi Dönüşlülük Zamiri Örnek Kullanım Tablosu

Şahıs Kadrosu <i>[kişi(fert-birey)</i>	Yaygın Kullan(ıl)ış	Dilbilgisel Karşılığı
II. teklik şahıs	“ kendi kendine konuşup durma”	“ (senin) kendin (senin) kendine konuşup durma”
	“ kendi kendini yedin bitirdin.”	“ (senin) kendin (senin) kendini yedin bitirdin
III. teklik şahıs	“ben gidemem kendi gelsin buraya.”	“ben gidemem (onun) kendisi gelsin buraya.”
	“ kendinin bileceği iş”	“ (onun) kendisinin bileceği iş”
	“yıllarca kendi işyerinde tek başına çalıştı”	“ (onun) kendisinin işyerinde (o) tek başına çalıştı”
II. çokluk şahıs	kendimizin söylemesi	kendimizin söylememiz

İyelik grupları isim olan “kendi” ile değil, iyelik eki alarak zamirleşen “kendi” ile kurulur. Bu bağlamda “kendi”nin zamir olarak kullanılması kurallı bir sistemi gerektirdiği gibi yer aldığı iyelik gruplarının oluşturulması ve kullanılması da dizge oluşturan düzenli ve kurallı bir sistemi gerektirir.

Kendi yüzey ve derin yapılar da bulunabileceği gibi eksilteli (ellipse) ya da tümleşik yapılar da da bulunur. İyelik’in vasıf bildirme ve belirtme işlevi olmadığı için kendisinden hemen sonra ancak yüklem görevi ile kullanılan bir fiil veya İ-fiili almış bir isim gelebilir. Kendi’nin zamir olarak dönüşlülük ifadesi ile kullanıldığı örnekler fazla değildir. Kendi”, derin yapıların dönüşüm işlemleriyle daha az soyut düzleme aktarıldığı yüzey ve dönüşüm kuralları uygulanmadan önceki derin yapıda iyelik gurubu oluşturur. Ulandığı ve bağlandığı isimle eşgönderim bağlantısı sağlar.

“Kendi” dönüşlülük zamiri” ile oluşan iyelik grupları kurallı bir sisteme sahip olmakla birlikte, sistemle ilgili kurallar kimi zaman işletilmez, göz ardı edilir. Sistem bozulur ve kullanıcı açısından “arız-ı garabet olarak nitelendirilen dil yanlışları ortaya çıkar. Yanlış ve eksik bu dil birlikleri kullanım sıklığına bağlı olarak zamanla yazılı dile yerleşir ve dilde “galat” olarak adlandırılan yapılar oluşur.

5. Sonuç

Türkçe, sıralı ikililer arasında, belirlenenlerini belirleyenlerinden sonra getirerek dilin işletilmesine kolaylık sağlayan dil düzlemsel bağıntılar kurabilir. Bireşimli (synthetic) bir dil olan Türkçe anlam öğelerinin her birine ayrı birer görev ögesi getirerek ve görev öğelerini anlam öğelerine bağımlı kılarak yeni kelime grupları (biçimbirimler) oluşturabilir ve yeni ve farklı sıralı dizilişler gerçekleştirebilir. Türkçede bu sayede dil bilgisel bağımsız biçim birim konumundaki isimle, dil

bilgisel bağımlı biçim birim konumundaki iyelik ve genitifle kurulan bir dizi modülasyon (geçki) gerçekleşir. İyelik gruplarında isimlerden birinin diğerine aitliği biçiminde oluşan ilişki, Türkçe’de her iki isim üzerinde “*Mehmet’in kitabı*” gerçekleşirken; İngilizce’de isimlerden yalnızca biri üzerinde “*Selami’s book*” ve Fransızca’da her iki isimden bağımsız ve ayrık halde “*le livre de Alexandre*” gerçekleşir. Bu hal, çeşitli anlam ilintileri sağlayan isim tamlamaları ve başlangıçta işaretli bir öge iken işaretli (unmarked) duruma düşmüş *kalıcı isim gerçekleştiren* belirtisiz tamlamaları kurulmasına olanak sağlar. Dizimsel boyutta iki veya daha çok kelimedenden oluşan ve anlam bakımından baş işlevi gören kelimenin, alt işlevi gören kelime ile iyelik sistemi içinde oluşturduğu sınırlı-birleşik yapılar yani atf-ı beyan olarak görev yapan iyelik eki almış isim ve o ismin üçüncü şahıslarla oluşturduğu birleşik yapılar, biçim bilim açısından isim tamlaması yapar. Aralarındaki korelasyon (bağlılaşım, bağıntı, ilinti, bağlılık) çerçevesinde iyelik grupları “sahip olma” ile sınırlı bir anlam yaratırken, isim tamlamaları “kaynak, yer, menşee, amaç, sahiplik, aitlik” gibi daha kapsamlı anlamlar yaratır.

Kelime gruplarındaki bu anlamlar dil birimini çevreleyen ve onun değerini belirleyen dil dışı bağlam ve dil içi bağlam (ilişkiler örgüsü veya bağlantısı) yani kontekste sağlanır. Farklı dizim (= syntaxe) ve dizi (= paradigme)ler gerektiren bir konfigürasyonda sahiplik tek bir şahıs (kişi/birey-fert) üzerinde toplanarak anlam bakımından fark yaratırken adı geçen şahıslar, canlı cansız bütün varlıkları karşılar; temsil ve işaret eder; böylece hem yapı hem anlam bakımından ayırım yaratırlar. Böyle bir durumda 3. şahıs sonsuz ve sınırsız olur. 3. şahsın sonsuz ve sınırsız olması 3. şahıs ile karşılanacak varlıkların hem kendilerinin hem de birbiri ile kurdukları ilişkilerin sonsuz ve sınırsız olmasını doğurur.

Bu inikata (birleşme, anlaşma ve uyum) göre en az iki kelimedenden meydana gelen ve “kaplamsal ikili bağıntı”lar kurulmasına olanak tanıyan iyelik gruplarında, grubun her ögesi, diğer ögeler ile tek tek ve doğru bir biçimde bağlanmalı, bağlanan ögeler, hem grubun bütünü ile hem o gruba dahil olan dil birliklerinin her biri ile, tek tek uyumlu olmalıdır. Bağlanan ögeler arasında nitel ve nicel yönden zorunlu ve gerekli olan olan bu uyum, iki kelimedenden meydana gelen dil birlikleri arasında söz konusu olduğu gibi, ikiden fazla kelimenin birleşmesi ile oluşan ve “kendi” ismi ile genişlemiş olan üçlü dil birliklerinde de söz konusudur. Varlık (ontoloji) ile dil (filoloji) arasındaki ahenkli ve dengeli ilişkiyi gerektiren bu uyum dikkate alınmaz veya ihmal edilirse, sentaktik yönden ve anlam yönünden yanlış dil birlikleri oluşur, mantığın temel ilkelerine ve düşüncenin işleyişine aykırı olan dil birlikleri ortaya çıkar. Üç veya daha fazla terkipten oluşan bu biçimdeki dil birlikleri “tetabbu-ı izafet” yanlışı olarak kabul edilir. “Tetabbu-ı izafet” yanlışına yol açan kullanımlar ise belâgat dahil bütün retorik eserlerde makbul sayılmaz. İyelik gruplarında ve isim tamlamalarında tamlayan-tamlanan arasında görülen bu tür uyumsuzluklar, dil bilgisel aykırılıklar ve yanlış bağdaştırmalar, “kendi” isminin dönüşlülük zamiri olarak kullanıldığı ancak anlam ögesi ile görev ögesinin doğru bağdaştırılmadığı dil birliklerinde giderek yaygınlaşmakta; kullanım sıklığına ve yoğunluğuna bağlı olarak dile yerleşmekte ve adeta “galat” derecesine varmaktadır.

Kaynakça

Atabay, Neşee ve diğerleri (yöneten: Doğan Aksan) (1983); *Sözcük Türleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Başdaş, Cahit (2009). Orhun Abidelerinde İyelik, Belirtme ve Yükleme Hâli, *Turkish Studies* 4/8, s. 623-643.

- Başkan, Özcan (2006). *Dilde Yaratıcılık*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Bergamalı Kadri'-*Müeyessiretü'-Ulûm*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir, Celal (2007). Türkiye Türkçesi Gramerlerinde İsim Tamlaması Sorunu ve Bir Tasnif Denemesi- The Problem Of Adjective İn Turkish An Attempt Of Classification, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, C. VII, S. 1, s. 27-54
- Ergin, Muharrem (2002). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basın/ Yayım/ Tanıtım.
- Gemalmaz Efrasiyap (1996). Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 165-172.
- Gencan, Tahir Nejat (1974). Türkçenin Grameri, İstanbul: Baha Matbaası.
- Gökdağ, B. A. (2011). Dil Beden İlişkileri Bağlamında Dönüştürülme Zamirleri, *Dil Araştırmaları*, 9, 9-22.
- Grönbech, K. (1995). Türkçenin Yapısı, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- İmer, Kâmile; Kocaman, Ahmet ; Özsoy, A. Sumru (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- Karahan, Leylâ (2004). Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildiriler I*, 20-26 Eylül 2004, s.1615-1624, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Serebrennikov, B. A; Gadjeva, N. Z. (2011). *Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, Çeviri Tevfik Hacıyev, Mustafa Öner, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şimşek, Rasim (1987). *Örnekleriyle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon: Kuzey Gazetecilik-Matbaacılık.
- Üstünova, Kerime (2005). Ad Tamlaması-İyelik Öbeği Ayrımı, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Mayıs 2005, S. 641, s. 418-425, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Yazıcı, Ersoy Habibe (2015). Türk Yazı Dillerinde İyelik İşaretleyicilerinin Kiplik Anlamları, *Functions of Possessive Markers in Turkic Literary Languages*, *Dil Araştırmaları*, Güz /17, s. 51-72.